

ЕСТЕТИКА ШЕВЧЕНКА В ОСМИСЛЕННІ РОМАНА ГРОМ'ЯКА

Олександр Ткачук,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри української та зарубіжної літератур і методик їх навчання Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, tkmsasha@gmail.com

Підсумком осмислення естетичних поглядів Т. Шевченка у науковому доробку Р. Гром'яка є дослідження «Естетика Шевченка» 2002 року [1]. Роботи з естетики рідкі у сучасному літературознавстві, тому зазначена праця викликає інтерес науковців[2]. У ній вчений ставить завдання актуалізувати проблему естетичних уподобань українського класика в контексті сучасного розвитку літературознавства. Адже питання це надзвичайно складне й багатопланове. Естетична свідомість письменника охоплює його міркування про естетичні категорії, а також реалізацію у текстах естетичних принципів. При цьому «іманентні» та «сформульовані» естетики митця можуть не збігатися, зазначає Р. Гром'як [1, с. 7]. І, навпаки, у творчості Шевченка присутнє явище, коли наратори та персонажі творів фіксують спостереження, які зустрічаємо у «Щоденнику» чи листах автора.

Оглядаючи стан дослідження питання у шевченкознавстві, Р. Гром'як звертає увагу на міркування Д. Антоновича про перший естетичний досвід Шевченка, який пов'язаний з традиціями бароко в творчості мандрованих дяків. Українське мистецтво в цей час поступово створювало власний «класичний стиль». На шляху до Вільна, а потім Петербургу молодий митець бачив і зразки, які прикрашали панські покої. Тому знайомство з академічним мистецтвом у Петербурзі не стало першим формуванням естетичної свідомості Шевченка. Дослідник здійснив екскурс у маловідому царину, а саме стан вивчення естетики у вищій освіті за часів навчання Тараса. Натомість, загальновідомими є антипатія Шевченка до курсу естетики, який читали Галич і Григорович в Петербурзькій академії. Не міг оминути Р. Гром'як і взірцевий вияв естетичних вподобань Шевченка, а саме записи у щоденнику, які фіксують враження від прочитання «Естетики» Лібельта. Ці міркування є важливим джерелом про естетичні погляди митця і привертають увагу дослідників і сьогодні [Див.: 3].

Іманентна естетика натомість надзвичайно складне явище. Науковець починає свою розвідку з естетичних понять, до яких звертається Шевченко, для

того, щоб передати відчуття прекрасного. Перше спостереження, про розуміння краси у Шевченка, яке помічає дослідник нагадує давньогрецький «kalokagattii» – поєднання краси і блага: «естетичну якість здобувають чуттєві враження тоді, коли не є лише зовнішньою оздобою, формою, пасивною щодо змісту» [1, с. 26]. Науковець не лише формулює естетичний принцип, але й ілюструє, як він реалізується у творчості, наприклад, у мотиві самотності. Очевидно, що аналіз естетичної своєрідності змісту та форми творчості Шевченка приводить дослідника до структур характерних для українського романтизму. Таким естетичним феноменом виступає категорія серця. Прикметно, що у роботі відзначається суголосність поглядів Шевченка міркуванням Памфіла Юркевича про серце як осереддя духовного життя людини. Говорячи про чуттєву культуру мистецтва слова, Р. Гром'як наголошує, що воно діє на того, хто промовляє, і того хто його сприймає [1, с. 32]. Тут йдеться не лише про засади рецептивної поетики. У Шевченка безособових, не суб'єктизованих картин немає, – наголошує Р. Гром'як. Шевченко, коментуючи «Естетику» Лібеля, погоджується, що людина-творець завдяки духові стоїть вище природи. Розмірковуючи про різні форми прекрасного у Шевченка, дослідник відзначив, що митець не зводив естетичне чуття лише до краси довкілля і мистецтва. Український поет говорить про божественне розум-почуття, розуміння краси. Таким чином, дослідник підводить до думки, що естетика Шевченка є антропоцентричною: естетичні феномени виникають через активні контакти чуттєвої людини (митця) з дійсністю. Це пояснює широкий діапазон естетичних переживань у творчості поета від ідилічного настрою «Садок вишневий коло хати» до в'їдливої сатири поезії «Трьох літ», від прекрасного до потворного.

Зрештою, у «Естетиці Шевченка» знаходимо настанову як варто досліджувати естетичні виміри творчості Кобзаря. Зазначимо, що Р. Гром'як прихильно ставився до методологічного плюралізму сучасного українського літературознавства. У своїх міркуваннях він виходив з синтезу змісту й форми, їх взаємодія завжди різна. На його думку, завдання критика оприлюднювати чуттєво-сенсуалістичну основу та структурно-функціональну цілісність художнього твору.

Література

1. Гром'як Р. Естетика Шевченка. Тернопіль: Просвіта, 2002. 52 с.
2. Куца О. «Естетика Тараса Шевченка» Романа Гром'яка: екскурс в історію дотичності естетики і поетики. *Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Серія: Літературознавство*. Вип. 46. Тернопіль: ТНПУ, 2017. С. 4-12.
3. Ушкалов Л. Шевченко читає «Естетику» Лібельта. *Від бароко до постмодерну: есеї*. Київ: Грані Т., 2011. С. 247-276.

ВПЛИВ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО СЕРЕДОВИЩА НА ФУНКЦІОНУВАННЯ ЛІТЕРАТУРНО-КРИТИЧНИХ ЖАНРІВ

Наталія Кучма

кандидат філологічних наук, доцент кафедри української та зарубіжної літератури і методик їх навчання Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, n.kuchma.zin@gmail.com

Літературна критика завжди належала до тих сфер діяльності, які залежали не лише від естетичних, а й від суспільних чинників. Чи йдучи за публікою, чи ведучи її за собою, критик змушений був враховувати реалії громадянського суспільства. Події ХХ століття продемонстрували хвилеподібні зміни функціонування критики насамперед через суспільні потрясіння.

Втрата державності на початку 20-х років засвідчила, що мистецькі групи по обидва боки Збруча, творили літературно-критичний дискурс, орієнтуючись на мистецькі традиції знову роз'єднаної України. Вибір жанрів літературної критики, періодичних видань для їх публікації були орієнтовані не лише на конкретного читача, а й на опонентів і не тільки у мистецтві.

Критик «(читач, реципієнт), естетично збуджений художнім твором, ведучи безнастанний діалог у комунікативно-рецептивному полі з однодумцями й опонентами, інтуїтивно обере відповідний цьому творові метод (шлях) донесення до адресата через шпальти загальної чи спеціальної газети (журналу) своєї оцінки власного розуміння сенсу і своєрідності твору, мистецького явища» [1, с. 13]. Однак на цей вибір вплине і замкнений контекст часопису, і контекст літературного й суспільно-політичного життя конкретних територій, і контекст національної культури.